

Mirostaw Jankowiak
Akademie věd České republiky, Praha
mirek.jankowiak@gmail.com

POLONIZMY LEKSYKALNE W GWARACH BIAŁORUSKICH NA LITWIE (REJON ORAŃSKI)

Słowa klucze: dialektologia słowiańska, gwary białoruskie, polszczyzna północnokresowa, zapożyczenia, leksyka, strefy dialektalne

Keywords: Slavic dialectology, Belarusian dialects, Polish dialect in Lithuania, borrowings, vocabulary, dialectal zones

Wprowadzenie

Południowo-wschodnia Litwa, położona na pograniczu bałtycko-słowiańskim, jest obszarem występowania kilku języków oraz dialektów, które koegzystują nierzadko od kilkuset lat. Ludność zamieszkująca rejon orański ma kontakt z litewskim językiem literackim, gwarami litewskimi, polszczyzną północnokresową, językiem rosyjskim (literackim i mówionym) oraz gwarami białoruskimi, nazywanymi tutaj zazwyczaj „mową prostą”. Każdy z tych języków i dialektów jest od dawna badany przez lingwistów. Gwary białoruskie nie doczekały się jednak kompleksowych opracowań, a dotyczy to całej ich struktury, w tym słownictwa. Należą one do baranowicko-grodzieńskiej grupy dialektu południowo-zachodniego i są bliskie polszczyźnie północnokresowej, szczególnie na poziomie leksyki (ЛГ 1969, mapa nr 75).

Podstawę materiałową niniejszego artykułu stanowią dwa źródła. Pierwsze to materiały z badań terenowych, zebrane w trakcie ekspedycji przeprowadzonej w lipcu 2014 r. przez autora artykułu oraz Helenę Stetsko w ramach projektu TriMCo

(Triangulation Approach for Modelling Convergence with a High Zoom-In Factor), kierowanego przez Björna Wiemera z Uniwersytetu J. Gutenberga w Moguncji¹. Przebadano wówczas pięć miejscowości: Bołboty (Balbutai), Raki (Rakai), Kowalki (Kalviai), Paramok (Paramėlis) i Kotra (Katra)². Przeprowadzono 29 wywiadów z 32 osobami, w ten sposób zgromadzono 21,5 godz. nagrań. W wymienionych wsiach zamieszkuje ludność katolicka (polsko- i białoruskojęzyczna) oraz prawosławna (białoruskojęzyczna). Drugim źródłem wykorzystanym przy opisie polonizmów leksykalnych jest *Słownik gwar białoruskich północno-zachodniej Białorusi i jej pogranicza* (СПЗБ). Powstał on na podstawie materiałów zebranych w trakcie ekspedycji dialektologicznych prowadzonych w latach 1966, 1975–1977 przez lingwistów z Wilna, Mińska i Warszawy.

Badaniami została objęta grupa mówiąca najlepiej zachowaną gwara, czyli w praktyce najstarsi mieszkańcy. Ludność prawosławna z rejonu orańskiego na co dzień posługuje się gwarami białoruskimi, zna również język rosyjski, rozumie polski, z kolei jeśli idzie o znajomość litewskiego, jest ona zazwyczaj znikoma. Respondenci katolicy rozmawiają ze sobą bądź po polsku, bądź po białorusku, przy czym zazwyczaj słabo znają język rosyjski i litewski. Osoby prawosławne deklarywały narodowość białoruską, z kolei katolicy zazwyczaj polską. Należy również podkreślić, że z informatorami przeprowadzono wywiad swobodny, tylko lekko sterowany przez badacza, dlatego też wszystkie polonizmy opisane poniżej wystąpiły w naturalnych wypowiedziach, tj. leksyka pochodzenia polskiego nie była specjalnie wywoływana. W wypowiedziach niektórych rozmówców następowało przełączanie kodów (z polszczyzny na białoruszczyznę i odwrotnie). Czasem poszczególne fragmenty trudno było przypisać do jednego języka, dlatego nie zostały one wzięte tu pod uwagę.

Stan badań nad gwarami białoruskimi na Litwie

Leksyka gwar białoruskich na Litwie i zakres wpływów polszczyzny nie były jak dotąd tematem kompleksowych badań, choć taki problem naukowy był wielokrotnie zgłaszany przez lingwistów. Jako pierwszy gwary białoruskie na ziemiach litewskich badał w 1903 r. białoruski etnograf i lingwista Joachim Karski (Евфимий Ф. Карский). Przeprowadził on ekspedycję, aby wyznaczyć zasięg etnosu białoruskiego (Карский 1903, 1962, 2006: 35, 36). Dla opisu leksyki o wiele większe znaczenie miały jednak badania przeprowadzone w latach 1966 i 1975–1977, zorganizowane przez dialektologów białoruskich i litewskich z Instytutu Językoznawstwa Narodowej Akademii Nauk Białoruskiej SRR i Instytutu Litewskiego Języka i Literatury Narodowej

1 Więcej na temat projektu: <https://www.trimco.uni-mainz.de> (dostęp: 16 II 2018).

2 Katra położona jest poza rejonem orańskim.

Akademii Nauk Litewskiej SRR³. Pięciotomowy СІЗБ, który jest wynikiem tego projektu, obejmuje również leksykę gwar białoruskich spoza Białorusi (w tym z Podlasia, Litwy i Łotwy). W rejonie orańskim przebadano wówczas jedną wieś – Nowe Macale (Jaunije Maceliai). Na podstawie tych badań powstało też kilka ogólnych artykułów (np. Гринавецкене 1972; Климчук 1980). Tematyką gwar białoruskich na Litwie zajmowali się również wileńscy badacze: Kira Giułumianc, Walery Czekman i Mikoła Sawicz (Giułumianc, Czekman 1971; Савич 1990, 1997).

Ze współczesnych badań należy podkreślić dwa projekty. Pierwszy to „Modern Geolinguistic Research in Lithuania: The Optimisation of Network Points and the Interactive Dissemination of Information” zrealizowany w Instytucie Języka Litewskiego ANL pod kierownictwem Danguolė Mikulėnienė (Mikulėnienė, Meiliūnaitė 2014). W ramach tego przedsięwzięcia Lilija Płygawka i Aliaksandr Adamkowicz przeprowadzili badania w 19 wsiach na obszarze Wileńszczyzny, gdzie nagrali gwary białoruskie (więcej: Płygavka 2014). W ramach drugiego projektu (TriMCo) Mirosław Jankowiak, Grażyna Nicolaus oraz Helena Stetsko zebrali obszerny materiał z rejonów ignalińskiego, święciańskiego, wileńskiego, solecznickiego i orańskiego.

Szczegółowe badania struktury gwar białoruskich, socjolingwistycznych aspektów ich funkcjonowania w warunkach wielojęzyczności oraz leksykalnych wpływów litewskich, polskich i rosyjskich w rejonach ignalińskim, święciańskim, wileńskim, trockim, solecznickim i orańskim są prowadzone przez autora niniejszego artykułu (Jankowiak 2016a, 2016d, w druku).

Kwestię zapożyczeń z języków litewskiego, polskiego i rosyjskiego w białoruszczyźnie litewskiej (głównie mówionej miejskiej, mniej gwarowej) opisywała L. Płygawka (Плыгаўка 2009, 2015).

Z gwarami białoruskimi mocno jest związane funkcjonowanie polszczyzny północnokresowej, dlatego też jej badacze nawiązywali w swoich pracach do białoruszczyzny, w tym do zagadnień leksykalnych (por. Turska 1982; Sawaniewska-Mochowa 1990; Kurzowa 1993; Коницкая 1995; Karaś 2001; Smułkowa 2002a).

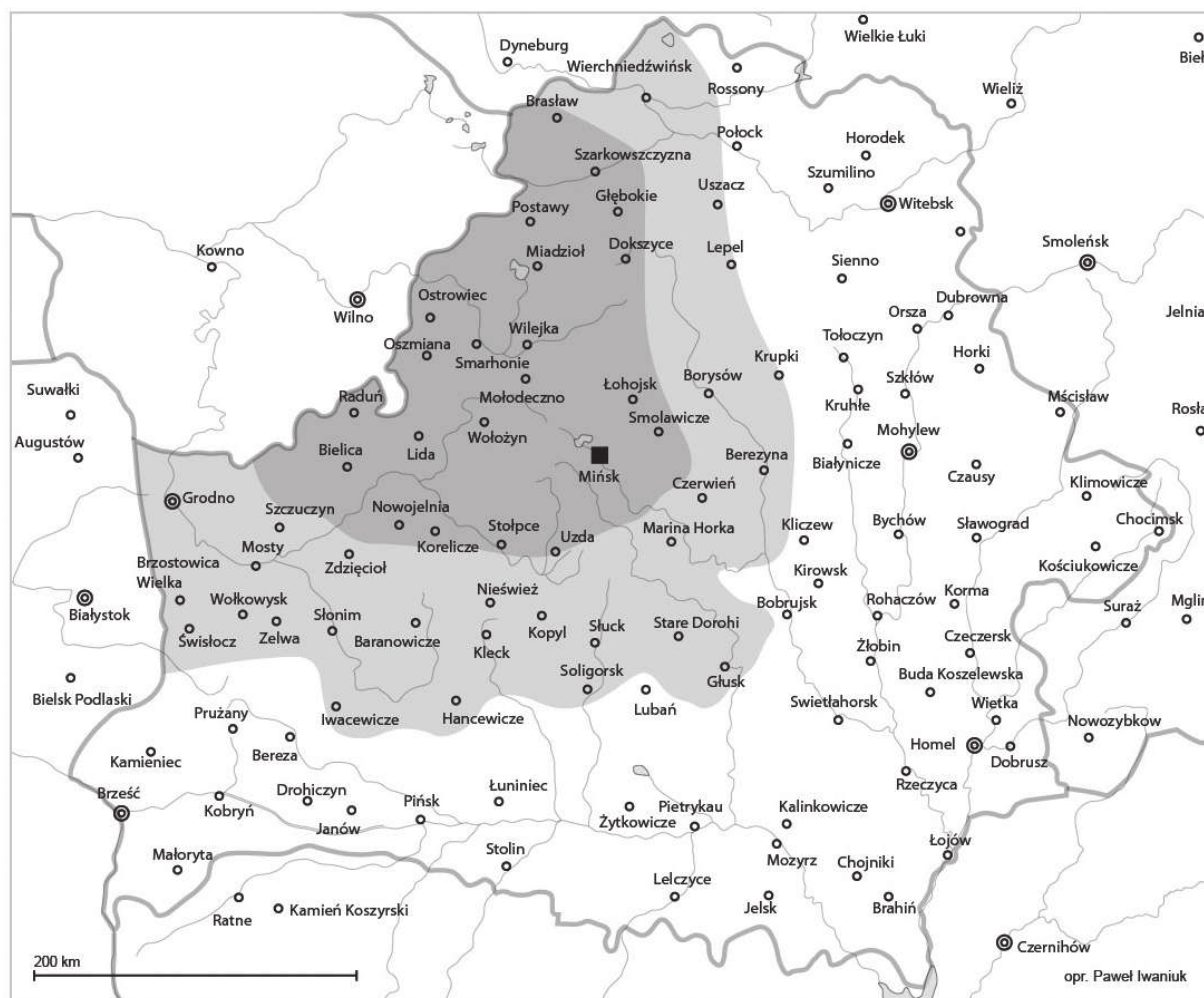
Dialektalne strefy północno-zachodnia oraz zachodnia języka białoruskiego jako przykład polsko-białoruskich kontaktów językowych

W 1963 r. został wydany *Dialektologiczny atlas języka białoruskiego* (ДАБМ). Przedstawione na mapach izoglosy (szczególnie izoleksy, w mniejszym stopniu izofony i izomorfy) odsłoniły przed białoruskimi badaczami dodatkowy, w stosunku do klasycznego, podział gwar. Poza tradycyjnym północno-wschodnim i południowo-zachodnim dialektem wyznaczono tzw. strefy dialektalne języka białoruskiego

3 W badaniach udział wzięli: Mikołaj Biryła, Elena Grinaveckienė, Iryna Kawalczuk, Fiodar Klimczuk, Józefa Mackiewicz i in.

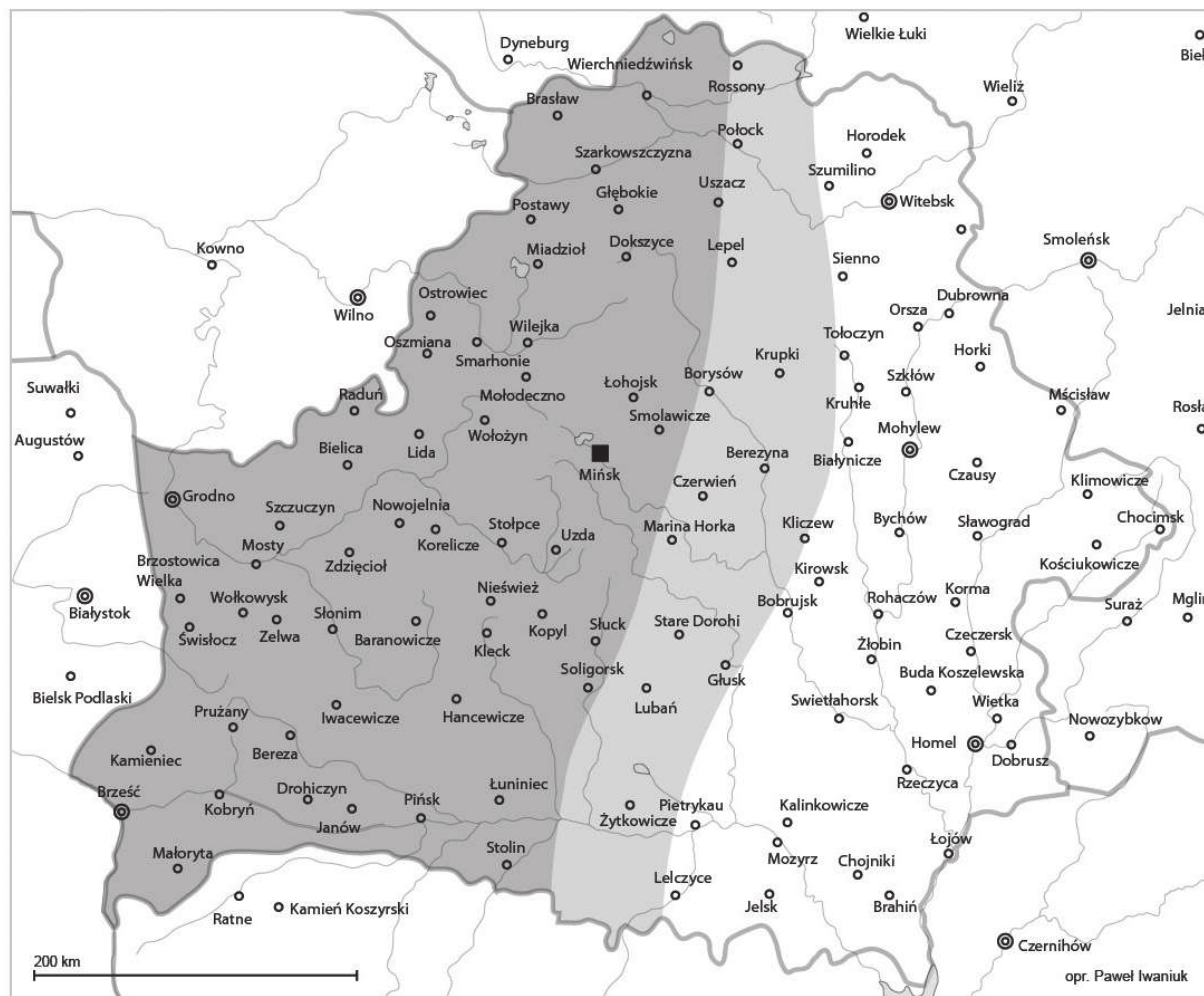
(бѣл. *дыялектныя зоны беларускай мовы*). Nie pokrywają się one geograficznie z dialektami czy grupami gwarowymi, nie są również traktowane jako komponent języka białoruskiego, dodają jedynie „odcienie” o pozadialektalnym charakterze. Wybrane izoglosy stref dialektalnych odzwierciedlają tylko część struktury gwary, zazwyczaj leksykę. Cechy te wskazują na kontakty kulturowo-językowe Białorusinów z sąsiednimi narodami i grupami etnicznymi. Wyróżnia się pięć stref: północno-zachodnią (kontakty z językiem litewskim i polszczyzną), południowo-wschodnią (dawne księstwo czernihowsko-siewierskie), zachodnią (wpływy polskie), wschodnią (wpływy rosyjskie) oraz centralną (Крывіцкі 2003: 215; Barszczewska, Jankowiak 2012: 125, 126; Jankowiak 2016c). Z punktu widzenia niniejszego artykułu dwie z nich są najważniejsze: strefa północno-zachodnia i strefa zachodnia, obydwie obejmują geograficznie obszar południowo-wschodniej Litwy, w tym rejon orański (zob. poniższe mapy).

Mapa 1. Północno-zachodnia strefa dialektalna języka białoruskiego

Źródło: Barszczewska, Jankowiak 2012: 232

Mapa 2. Zachodnia strefa dialektalna języka białoruskiego

Źródło: Barszczewska, Jankowiak 2012: 234

Strefa północno-zachodnia odzwierciedla kontakty kulturowo-językowe białoruszczyzny z mową Litwinów (język literacki oraz gwary), Polaków (polszczyzna północnokresowa oraz literacka), Rosjan (język literacki oraz gwary, głównie staroobrzędowców) i w mniejszym stopniu Łotyszy (język literacki oraz gwary). Najstarszą warstwę zapożyczeń leksykalnych stanowią niewątpliwie bałtyzmy (w większości lituanizmy), młodsze to leksemy polskie (lub przejęte za polskim pośrednictwem, głównie w XIX i XX w.) oraz rusycyzmy.

Za polonizmy białoruscy lingwiści uznali m.in.: *babacháty* ‘brzuchaty’, *bonk* ‘bąk’, *gałénzia* ‘gałąź’, *kaŭka* ‘kawka: ptak’, *pajenczyna* ‘pajęczyna’, *pastyr* ‘pasterz’, *pszczóła* ‘pszczola’, *skaŭrónak* ‘skowronek’, *zabrýna* ‘zebro’ i in. Dialektolodzy ustalili dla strefy północno-zachodniej co najmniej 124 leksemy w zakresie flory i fauny, spośród których zapożyczenia stanowią aż 80,6% (Астрэ́йка 1998: 52, 53).

Strefa zachodnia odzwierciedla przede wszystkim wpływy polskie, będące konsekwencją uwarunkowań społeczno-historycznych – osadnictwo polskie, dominacja

kultury polskiej i języka polskiego (szczególnie w okresie I Rzeczypospolitej, w XIX w. i okresie międzywojennym). Funkcjonowanie polszczyzny jako języka urzędowego w II RP na ziemiach zachodniej Białorusi i południowo-wschodniej Litwy pozostawiło swój wyraźny ślad w leksyce, głównie młodszego pochodzenia, ale nie tylko (więcej: Jankowiak 2016b).

Słownictwo na zachodzie przeciwstawia się wschodniemu, tożsamemu z językiem rosyjskim lub będącemu rosyjskimi zapożyczeniami, np.: *rówar* (zachodnia strefa dialektalna) – *lisapiét* (wschodnia strefa dialektalna) ‘rower’, *walíska* – *czamadán* ‘walizka’, *zaháarak* – *czasý* ‘zegarek’, *wóhier* – *żarabiéc* ‘ogier’, *pszérwa* – *pieraryŭ* ‘przerwa lekcyjna’, *ksióńzka* – *kníha* ‘książka’, *zészyt* – *ciatrádz* ‘zeszyt’, *zákrent* – *pa-warót* ‘zakręt’, *pianióndzy* – *dziénhi* ‘pieniądze’, *aliaktróŭnia* – *eliektrastáncýja* ‘elektrownia’ i wiele innych (ЛГ 1968: 277; Крывіцкі 2003: 225). Przytoczone powyżej leksemy w większości należy traktować jako zapożyczenia z języka polskiego (bądź przejęte za polskim pośrednictwem).

Polonizmy zapożyczone w okresie starobiałoruskim występujące w gwarach białoruskich na Litwie⁴

Problematyka polskich zapożyczeń w języku starobiałoruskim oraz współczesnej białoruszczyźnie została bardzo dokładnie zbadana zarówno przez białoruskich, jak i polskich lingwistów. Aliaksandr Bułyka w swoich licznych pracach (np. Булыка 1972, 1980, 2015: 140–149; zob. także Жураўскі 1970) omówił zapożyczenia w białoruszczyźnie, które trafiły do niej z języka polskiego bądź za polskim pośrednictwem z czeskiego, niemieckiego lub łaciny (w okresie od 1385 r. – unia w Krewie). Kwestie wpływów staropolszczyzny na język starobiałoruski poruszała również Elżbieta Smułkowa (2002b). Wiele dawnych zapożyczeń polskich w gwarach białoruskich Litwy występuje także w białoruszczyźnie łotewskiej (por. Jankowiak 2017).

Z historycznych polonizmów (i słów zapożyczonych za polskim pośrednictwem), które zanotowałem w wypowiedziach rozmówców zarówno na Łotwie, jak i na Litwie, można wyliczyć m.in.: *баволна* ‘bawełna’ (pocz. XV w., pol. *bawełna* < śrgniem. *Baumvolle*), *бискупъ* ‘biskup’ (XV w., pol. *biskup* < czes. *biskup* < stgniem. *Biscof*), *буракъ* ‘burak’ (k. XVII w., pol. *burak* < śrdwłac. *borrago*), *бурмістръ* ‘burmistrz’ (XV w., stpol. *burmistrz* < niem. *Burmister*), *веранда* ‘weranda’ (pol. *weranda* < fr. *véranda*, port. *varanda*), *виделець* (pocz. XVII w., pol. *widelec*), *ганак* ‘ganek’ (XVI w., pol. *ganek* < niem. *Gang*), *дахъ* ‘dach’ (k. XVI w., pol. *dach* < śrgniem. *Dach*), *комуня* ‘komunia’ (XVII w., pol. *komunia* < łac. *communio*), *ксендзь* ‘ksiądz’ (k. XVI w., pol. *ksiądz* < śrgniem. *Kuning*), *куртка* ‘kurtka’ (pol. *kurtka* < łac. *curtus*

4 Przy analizie poniższych leksemów korzystano z następujących słowników i atlasów: SEJL, SEJP, SMPPK, WSRP, Булыка 1972, ДАБМ, ЛАБНГ, ЛГ, СПЗБ, ТСБМ, ЭСБМ.

‘krótki’), *лист* ‘list’ (XV w., pol. *list*), *лампа/лямна* ‘lampa’ (k. XV w., pol. *lampa* < śrgniem. *Lampe*), *млынаръ* ‘młynarz’ (< *млынъ*, XIV w., pol. *młyn* < stgniem. *Mulin*), *панъ* ‘pan’ (oraz wszystkie formy pochodne, XIV w., pol. *pan*), *панчохі* ‘pończochy’ (pol. *pończocha* < śrgniem. *Puntschuoch*), *патэльня* ‘patelnia’ (stpol. *patelnia* < łac. *patella*), *хуста* ‘chusta, chustka’ (XV w., pol. *chusta*), *цыбуля* ‘cebula’ (stpol. *cybula* < stgniem. *Zibolle* < łac. *cepulla*), *шляхта* ‘szlachta’ (XV w., pol. *szlachta* < śrgniem. *Slahte*), *шкарпеткі* ‘skarpetki’ (pol. *skarpetki* < wł. *scarpetta*)⁵.

Wiele z tych leksemów na stałe weszło już do zasobu słownictwa języka białoruskiego, dlatego nie są one traktowane przez użytkowników jako zapożyczenia. Ogromna liczba polonizmów w gwarach białoruskich na Litwie, w tym w mowie białoruskojęzycznych mieszkańców rejonu orańskiego, jest wynikiem wielowiekowych kontaktów i oddziaływania szeregu czynników, jak: Kościół katolicki (ostoja polskości), polskojęzyczne miasta i miasteczka, dwory szlacheckie, a w okresie międzywojennym przynależność ziem południowo-wschodniej Litwy do II RP (polska administracja, media, edukacja, jeden język urzędowy itp.). Można wymieniść kilka sfer życia, w których występuje słownictwo polskiego pochodzenia. Duże zróżnicowanie widać w wypowiedziach osób wyznania katolickiego i prawosławnego. U katolików polonizmów jest o wiele więcej, co wynika w dużej mierze z ich polsko-białoruskiej dwujęzyczności oraz tego, że sfera *sacrum* jest zdominowana przez polszczyznę. U osób wyznania prawosławnego polskich zapożyczeń jest o wiele mniej, a w zakresie tematyki religijnej praktycznie nie ma ich wcale. W kolejnej części artykułu oddzielnie zostaną przedstawione zapożyczenia polskie funkcjonujące w mowie ludności katolickiej i prawosławnej dla różnych sfer życia.

Polonizmy występujące we współczesnych gwarach białoruskich w rejonie orańskim na Litwie

Leksyka polskiego pochodzenia występuje w wypowiedziach dotyczących różnych aspektów życia. Jedną z takich dziedzin jest **sfera religii**. Wynika to z uwarunkowań historycznych. Kościół katolicki na ziemiach litewskich od dawna był mocno związany z językiem polskim, a w okresie zaborów stanowił naturalną ostoję polskości. Na obszarze zamieszkiwanym przez Słowian polski jest zazwyczaj językiem dominującym w liturgii Kościoła katolickiego, z kolei litewski pełni funkcję uzupełniającą, dodatkową. Już Halina Turska zwróciła uwagę, że Kościół był w drugiej połowie XIX i w XX w. jednym z najmocniejszych ośrodków polonizacji:

W parafiach litewskich na pograniczach zwartego obszaru litewskiego, jak również w parafiach mieszanych litewsko-białoruskich kazania i nabożeństwa dodatkowe

5 Przytoczone białoruskie leksemy pochodzą ze słownika *Даўнія запазычанні беларускай мовы* (Булыка 1972). Przykłady te odzwierciedlają formy stosowane w tekstach starobiałoruskich, dlatego też nie został tutaj użyty zapis półortograficzny, jak w cytatach.

odbywały się z reguły w języku polskim. W niedziele i święta w kościele i przed kościołem ześrodkowuje się całe życie kulturalne wsi: nabożeństwa były tu jakby lekcjami języka polskiego, które pobierały liczne rzesze włościan. Ta specjalna rola kościoła zaznaczyła się w uderzającej często zgodności pomiędzy granicami parafii a zasięgiem miejscowych języków: nie ulega wątpliwości, że polszczyzna szerzyła się tu parafiami (Turska 1982: 59).

Polonizmy w gwarach białoruskich dotyczą m.in. nazw świąt katolickich, obrzędów, potraw, są to także zwroty do Boga i świętych, np.: *aplátka* ‘opłatek’, *chrześcijánski* ‘chrześcijański’, *Jána Dzień / Jány* ‘noc świętojańska’, *ménka* ‘męka’, *pamadlícca* ‘pomodlić się’, *Pan Boh* ‘Pan Bóg’, *Pan Jézus* ‘Pan Jezus’, *różánczyk* ‘rózaniec’, *różániec* ‘rózaniec’, *spówiedź* ‘spowiedź’, *ścísły post* ‘ścisty post’, *spiawakí* ‘pogrzebowe płaczki’, *świénty* ‘święty’, *usié swiatýje* ‘wszyscy święci’, *Try Karalí* ‘Trzech Króli’, *Wiel’kánac* ‘Wielkanoc’, *Zialiónyja Świóntki* ‘Zielone Świątki’, por.:

Na Kućciú **aplátka**, jak my nazywajem, kwas (K 1948 Bołboty)⁶;

Czyścili usió da **Wiel’kanócy**, hatawálisia da swiáta (K 1930 Bołboty);

Na **Wiel’kánac** to pirahí piaklí, jájki farbawáli na **Wiel’kánac** (K 1935 Raki);

Máju i **różánczyk**, wot tak sabié, **pamadliúsia**, papłáczu (K 1930 Bołboty);

Jakája ráznica, **Pan Boh** to jéden (K 1930 Bołboty);

Káždy **świénty** máje swajé wykrénty (K 1930 Bołboty);

Póscili, **ścísły post** nazywóusia, a to **Pan Jézus** pajszoŭ na **ménku** (K 1935 Raki);

Takíje swiáty **chrześcijánskie** to swiatkawáli tadý (K 1935 Raki);

Tak spatykáli z Bóham, paszli da kaścioła, **pamadlílisia** i da cháty (K 1935 Raki);

Na **úsié swiatýje** chódziuć [na cmentarz], uspaminájuć (K 1935 Raki);

I Kóliady, i **Nówy Rok**, póтым **Try Karalí**, **Wiel’kánac**, no, katóryje swiáty, tak to na swiáty jest, to **Jány** [...] jest **Jána Dzień** [...] A, to móža héta **Zialiónyja Świóntki**, ci Siómucha (K 1948 Bołboty);

[Po pogrzebie] póтым užé káždyj hod, na **úsié swiatýje** i ũ kaścioł, uspaminájuć (K 1947 Paramok);

To prawasłáŭnyja, a katóliki, to jeść i katalíczeskije [pogrzebowe] **spiawakí** (K 1947 Paramok);

Ja dziéci wadzíła káždy hod da **spówiedzi** (K 1941 Paramok);

Jak Sawiékij Sajúz pryjszoŭ, tut takája byłá bałacína, **Mátko Świénta!** (K 1934 Raki).

6 W zaprezentowanych cytatach skróty oznaczają: M/K – mężczyzna/kobieta, 1948 – rok urodzenia, Bołboty – miejsce zapisu i obecnego zamieszkania rozmówcy.

Słów polskiego pochodzenia w zakresie leksyki religijnej nie zanotowałem w wypowiedziach ludności prawosławnej, co wynika z tego, że w Cerkwi prawosławnej językami liturgii są starosłowiański oraz rosyjski.

Znaczącą grupę zapożyczeń z języka polskiego stanowią leksemy odnoszące się do **sfery administracyjno-publicznej** oraz **nowinek technicznych**. Największe wpływy były w tej dziedzinie w okresie międzywojennym, kiedy ziemie rejonu orańskiego wchodziły w skład Polski, a administracja była polskojęzyczna. Osoby urodzone w latach 20. i na początku lat 30. XX w. pamiętają tzw. polskie czasy, mają w swoim zasobie leksykalnym szereg polonizmów z tego zakresu. Również ówczesne nowinki techniczne czy słownictwo związane z handlem i kulturą trafiały do gwar białoruskich głównie z języka polskiego. Można wymienić tutaj takie leksemy, jak np.: *łapánki* ‘łapanki policyjne: o niemieckiej policji w czasie II wojny światowej’, *májster* ‘majster’, *matawidły* ‘włók. motowidło’, *młyn* ‘młyn’, *murawány* ‘murowany’, *nieliegál’nie* ‘nielegalnie’, *padátki* ‘podatki’, *państwa* ‘państwo’, *pazwaliénie* ‘pozwolenie’, *rzond* ‘rząd’, *sóütys* ‘sołtys’, *strażníca* ‘strażnica’, *żandarméryja* ‘żandarmeria’, por.:

Náda byłó pajści da Niémca, kab wydaŭ **pazwaliénie** zakałóć [świnię] (K 1930 Bołboty);

Chaciéli, nie chaciéli iści ũ kałchóz, **padátkami** abkłádywali wiél’kimi (K 1934 Kotra);

Daŭniéj z bóże tréba byłó zdawác da **rzóndu** (K 1930 Bołboty);

Tam takí **murawány** dom, dzie mają siasztrá żyjé (K 1935 Raki);

Takí **májster** byŭ músi, jakí rabíŭ týja krósny (K 1935 Raki);

Matáli, takíje **matawidły**, i krósna býli (M 1935 Raki);

Byŭ **młyn** u Sałtániszkach (M 1931 Kowalki);

Nie znáju, jak Niémcy [szli], tut táka **strażníca** byłá (K 1941 Paramok);

Táta **sóütysam** byŭ pry Niémcach (K 1941 Paramok);

Wándzik nazywóusia, **sóütysam** byŭ u ich, charószy takí, padwúczany chłópiec (K 1935 Raki);

»Ty pierajszóŭ hranícu«. I nazáutra pryjéchała **żandarméryja** i zabrała [go] (K 1935 Raki);

Pryjéchaŭ uczastkówy [...] i ja sprászywaju, szto ũ mianie búdzie? Ja **nieliegál’nie** jahó dzierzála (K 1934 Kowalki);

Jak tam za hétaho **państwa** byłó, to nie skażú, nie wiédaju hétaho (K 1935 Raki);

Jak prajszóů front, ja wam skażú, jak byli **łapánki**, jak nazywáli chapuný chapájúć (K 1934 Kowalki).

Z polskimi czasami międzywojennymi, a częściowo nawet okresu carskiego, jest związane **słownictwo dotyczące obecności polskich posiadaczy ziemskich i polskiej kultury**. Rodzice i dziadkowie wielu z moich respondentów najmowali się do pracy u bogatszych gospodarzy, nazywanych *panami*. Za wykonaną pracę dostawali zazwyczaj wypłatę w naturze, tj. zbożu lub ziemniakach, rzadziej pieniądze. Dworki szlacheckie również stanowiły ośrodki polskiego oddziaływania, ale nie tak mocnego, jak Kościół katolicki i administracja. Z dotyczących tego leksemów zanotowałem m.in.: *dwor* ‘dwór’, *pánszczyzna* ‘pańszczyzna’, *pan* ‘pan’, *panók* ‘pan’, *panúk* ‘pan’, *paný* ‘pany’, por.:

Paný byli na dwaróh (Nowe Macale, СПЗБ II: 36);

Za **pánszczyzny** to ja nie pómniu, jak **paný** żyli (K 1935 Kotra);

U nas u **dwaré** byli [pany], pa sto haktár wiali ziamlí. A chto tam dwa, pa haktár mieů, paůtará, to chadzili da tóho **pána**, ziarnó biarúć, to jamú pamóhuć kasíc, ili zač. [Ja dla nich] karówy páswil, a jak padniáů usió to »dóbra **panúk**«, paszóů da **pána**, znáczyć ja jak párabak byů (M 1931 Kowalki);

Panók, jak czym chóczas, dzienhámi biarý, chóczas ziarnó, bal’szynstwó bráli ziarnó [za pracę u pana] (M 1931 Kowalki);

Pan byů kułák, to na Sibír jahó [...] **Dwor** étot kupili ũ étoho **pána**, i éty młyn (M 1931 Kowalki);

Tut [w Paramok] nie byłó tych **panóů**, takich nie byłó bahátých (K 1949 Paramok);

Káza dziédu «**panók**, a czamú tak nieładnie?» (K 1930 Bołboty).

Starsi respondenci (urodzeni w latach 20. i na początku lat 30. XX w.), pochodzący z północno-zachodniej Białorusi, oraz miejscowi, odbywający edukację po II wojnie światowej, nierzadko uczęszczali do polskich szkół, dlatego też w ich wypowiedziach na temat szkolnictwa spotyka się **leksykę z zakresu edukacji**, np.: *śrédnia szkóla* ‘szkoła średnia’, *uczýciel’/uczýciel’ka* ‘nauczyciel, nauczycielka’. Słów tych nie jest wiele, co wynika m.in. z tego, że większość mieszkańców wsi ukończyła tylko kilka klas szkoły podstawowej, por.:

I héta nazywálasia **śrédnia** szkóla, siem kłás byłó (K 1947 Bołboty);

U nas tut **uczýciel’** u Kawál’kach byů, wródzie jon Paliák (M 1931 Kowalki);

Jak ja pómniu, jak raskázywali, to byłá adná **uczýciel’ka** [we wsi Paramok] i janá *uczýła* (K 1949 Paramok);

Tadý prywátnyji byli **uczýcieli**, tut s Kawáliak byů takí (K 1934 Kowalki).

Największą grupę zapożyczeń z języka polskiego stanowi **leksyka z zakresu gospodarki rolnej, gospodarstwa i życia codziennego**. W wypowiedziach rozmówców występowały leksemy dotyczące budownictwa, przedmiotów codziennego użytku, obrzędów i zwyczajów, zwierząt oraz potraw, np.: *bacián* ‘bocian’, *brúcha* ‘brzuch’, *bukiét* ‘bukiet kwiatów’, *cébar* ‘cebr’, *háci* ‘gacie, majtki’, *kielbása* ‘kielbasa’, *kielbáska* ‘kielbaska’, *krawátka* ‘krawat’, *miénso* ‘mięso’, *padwórze* ‘podwórze’, *swéter* ‘sweter’, *szpúl’ka* ‘szpulka’, *szwéder* ‘sweter’, *szydeŭka* ‘szydełko’, *wélen* ‘welon ślubny’, *wasélie/weséle* ‘wesele’, *wiendlína* ‘wędlina’, *wieránda* ‘weranda’, *wórak* ‘worek’, *zabáŭka* ‘zabawka’, *zabáwa* ‘zabawa’, *zbutwiéc* ‘zbutwieć’, *zydal* ‘zydel’, por.:

Asmalíli parsiuká i pałazyli na **zydal** (Nowe Macale, ЦПЗБ II: 333);

To dziádek zakróji barána i jej [nauczycielce] **miénso** nasíli, ja samá nasíla (K 1930 Bołboty);

Adkúl’ dzieci biarúcca? To z kapústy, to **bacián** prynióś, to tam naszli pad kapústaj (K 1940 Kotra);

Kielbásy i **wiendlína**, wot, takóje nasíli i świenčíli, a pótym jéli (K 1935 Raki);

A raniéj nictó hétych katliétaŭ nie znoŭ, nie piok, **kielbásu** mátká zrobić, ciapiér nictó nie róbić hétych **kielbásau** (K 1940 Kotra);

Napichájuc, páłaczkaŭ prabiwájuc i róbiać **kielbásy** (K 1935 Raki);

Z **brúchu** ślanína hórszaja (Nowe Macale, ЦПЗБ I: 222);

Háci nakładájam. Hrúbszaja pałatno iszó na **háci** (Nowe Macale, ЦПЗБ I: 437);

Z pałatná szyli **háci** (Nowe Macale, ЦПЗБ II: 449);

Z pakúliaŭ **wórki** tkáli (Nowe Macale, ЦПЗБ I: 328);

Ni pryszła na **zabáwu** hétu (Nowe Macale, ЦПЗБ II: 179);

Tam dziaŭczyna ŭ **wierándzi** pradawála [artykuły spożywcze] (K 1935 Raki);

Ciapiér to **bukiéty**, to wiankié [na wesele], a raniéj ni byłó (K 1940 Kotra);

A tut **cébar** staíc takij bal’szýj (K 1940 Kotra);

Dahawárywajuca i tadý **weséle** róbiać (K 1935 Raki);

Héta **wasélie** imiejécie wwidú? (K 1948 Bołboty);

Tól’ki **wélen** kłáli na haławú, **wélen** kłáli dziaŭczátam na haławú [na ślubie] (K 1935 Raki);

Biédny czaławiék saŭsióm idzié pa druhómu, a baháty pad **krawátka** búde chadzíc (M 1931 Kowalki);

Usió, absmálim [prosiaka], razbiaróm, i sáła i **kielbásku** nadziełajem, i wantra-biánaczku zdziełajem (K 1941 Kowalki);

Oj, nie byłó **zabáũkaũ**, ot, kalí na sáni i z hórki (K 1941 Kowalki);

Wiazáła, taksáma takí **szwéder**, to **szydélkam** dzie szto (K 1947 Bołboty);

Swétry, wo, rabíła, majú rabóta ũsió (K 1930 Bołboty);

Kielbáskaũ nasúszym i pótym májem na cේłaje liéta (K 1941 Kowalki);

Tam syn chódzić pa **padwórz**u (K 1941 Kowalki);

Kałaũrótki to pałamálisie, to **zbutwiéli** (K 1948 Bołboty);

Wot, jakája **wiendlína**, nasíli, świéncili [w kościele], a pótym jéli (K 1935 Raki);

Krucíli nahámi [na kołowrotku] i héta [nitka] iszlá na **szpúl'ku** (K 1935 Raki).

Ludność katolicka często się posługuje polskimi **nazwami stopni pokrewieństwa**, np.: *bábcia* 'babcia', *dziádek* 'dziadek', *mátka* 'matka', *ójciec* 'ojciec', *táta* 'tata', por.:

Kielbásu **mátka** zróbic, ciapiér nichtó nie róbić hétych kielbásaũ (K 1940 Kotra);

To **dziádek** zakróji barána i jej [nauczycielce] miénso nasíli, ja samá nasíła (K 1930 Bołboty);

A aná później **ójcu** wróżyćła tam (K 1930 Bołboty);

Bylí [rodzice] bahátyji, a patóm **ójca** na front zabráli (K 1930 Bołboty);

Charószaja **bábcia** ty (K 1930 Bołboty);

Bóczka stajáła, niékali **táta** zrabíũ (K 1940 Kotra).

Osoby białoruskojęzyczne, zamieszkujące rejon orański, używają na co dzień także innych leksemów pochodzenia polskiego, których nie można włączyć do powyżej wskazanych kręgów tematycznych, np.: *brúdn*y 'brudny', *býle gdzie* 'byle gdzie', *cegiéłeczka* 'cegiełka', *choróba* 'choroba', *ciénka* 'cienko', *dakłádn*e 'dokładnie', *fájny* 'fajny', *fuligán* 'chuligan', *inácz*ej 'inaczej', *jeżéli* 'jeżeli', *łádn*e 'ładnie', *miéjsce* 'miejsce', *pámiatka* 'pamiętka', *pażýczyć* 'pożyczyć', *późn*iej 'później', *rok* 'rok', *słábszy* 'słabszy', *spatykáć* 'spotykać', *strászn*e 'strasznie', *teraźniéjszy* 'teraźniejszy', *współczesny*, *wiek* 'wiek: o wieku człowieka', *wiénc*ej 'więcej', *wiénk*szy 'większy', *wyhóda* 'wygoda', *wróżyć* 'wróżyć', *zajénczyć* 'zajęczeć', *zapómnić* 'zapomnieć', *zímny* 'zimny', *żýcie* 'życie', por.:

Práli kúzał' **c'énka** (Nowe Macale, ЦПЗБ II: 557);

Jeżéli znójdzie sáła, tóże búdzie sztraf (K 1930 Bołboty);

- Ot liúdzi **fájnyja** wy! (K 1930 Bołboty);
- A mnie **býle gdzie**, bez raźnicy (K 1940 Kotra);
- Móże pietnásce hadoŭ miała, móże **wińcej** (K 1935 Raki);
- Tam na kancú wióski, tam bol'sz prawasłáunyja, tam **wińcej** pa biełarúsku raz-
maŭliáli (K 1947 Bołboty);
- Tam niekatóryja sławá **ináczej** hawaryli, a tut u nas tóże **ináczej** (K 1948 Bołboty);
- Ty **brúdný**, idzi umýjsia! Ja **brúdna**, nie pamýszysia (Nowe Macale, СПЗБ I: 219);
- Umiéła piésniaŭ, dy ũsió **zapómniła** (Nowe Macale, СПЗБ II: 241);
- Pażyczýła** dziénhi (Nowe Macale, ibid.: 43);
- Zímnej** wadóž zmýli (Nowe Macale, ibid.: 308);
- Żarabúk, jak **wiénkšy** (Nowe Macale, ibid.: 139);
- Takóje majó **żýcie**, márnaje **żýcie** (K 1930 Bołboty);
- Chto starý, to **choróby** (K 1930 Bołboty);
- A aná **później** ójcu **wróžýła** tam (K 1930 Bołboty);
- Máma, daj **na pámiatku** [na pamięć] (K 1930 Bołboty);
- U héty **rok** užó hnóju nimá (K 1930 Bołboty);
- Ja naradzílasia u sórak siómym **róku** (K 1947 Bołboty);
- Alié tak **ładnie**, **dakładnie** nie ũmieju hawaryć pa pól'sku (K 1935 Raki);
- I paszli my, jak **zajéczyli**, i pajéchali daliéj, a [Niemcy] takóha maładóha ũzialí [i za-
bili] (K 1935 Raki);
- I **cegiéleczk**u sól' i pryniós, krásnej étaj, i spatyknúŭ patrúl' (K 1935 Raki);
- U pána byŭ takí **fuligán**, szto ziarnó kraŭ (M 1931 Kowalki);
- Samahónka pótym **słábsza**, **słábsza**, **słábsza**, i tadý užó adhón idzié (M 1931 Kowalki);
- My tut pry krajú, hraníca **na miéjscu** (K 1947 Bołboty);
- Znáczyć dziawóckuju ci **teraźniéšuju** [familiu] (K 1947 Bołboty);
- Chódzić céły **rok** na rabótu, a wósieńniu pójdzie tam jakóha zbóža wórak dadúc
[z kołchozu] (K 1947 Bołboty);
- Ciążka byló, **strásznie** ciężka liudziám byló [w kołchozie] (K 1948 Bołboty);

Nówaha hódu my nikóli nie **spatykáli**, nie byłó ů nas takój tradýcji (K 1935 Raki);

Táta tóże u maładým **wiéku** úmier (K 1934 Kowalki);

Hétyja [dzieci] užé **wiénkšy** byli, hétych nie liubiú (K 1934 Kowalki);

Héta ž nie z **wyhódy** idziész warawác [w kołchozie], a szto b pražýć (K 1934 Kowalki).

Kilka leksemów jest używanych wyjątkowo często w trakcie rozmowy, np.: *až* ‘aż’, *ciónglie* ‘ciągle’, *dúža* ‘dużo’, *dziš* ‘dzisiaj’, *jest* ‘jest’, *téraz* ‘teraz’, *trzéba* ‘trzeba’, *tútaj* ‘tutaj’, *týl’ko* ‘tylko’, *wiel’ki* ‘wielki’, *wszýstko* ‘wszystko’, *žýcie* ‘życie’, por.:

Ja tóje szczytáju, szto ů hłub Litwý **týl’ko** [tak robią potrawy świąteczne] (K 1947 Bołboty);

Chíba trýccać sótak **týl’ko** dawáli [ziemi za kołchozów] (K 1947 Bołboty);

Alié **téraz** nikawó niétu [w rodzinnej wsi] (K 1934 Kowalki);

I zapawiédniki po **dziš dzien** (K 1940 Kotra);

Hadawála swaich, téraz **tréba** unúkaů hadawác (Nowe Macale, ЦПЗБ I: 400);

I charaszó byłó, a **téraz** kanáwy héty pana wykópwali (K 1930 Bołboty);

Jésli u ciebiá sad **jest** pasádzany kála dóma, [...] užó tabié trýccać [sotak] nie dadúc [ziemi], a czatýrnaccać ci piatnáccać (K 1934 Kowalki);

Ja byů Paliák i **jest** Paliákóm (M 1931 Kowalki);

A wot takýje **wiel’ke** hałóůki [maku] (K 1930 Bołboty);

Wiel’kie byłó humnó, to zabráli [do kołchozu] (K 1947 Paramok);

Až na chaliéru héty kúry [teraz trzymać] (K 1930 Bołboty);

Janá žwaziła miód **až** u Itáliju (K 1937 Kotra);

Ziamliá drénnaja, jakóje tut **žýcie** byłó (M 1940 Kotra);

Da nas bácka [batuszka] z Druzgienínkaj pryjaždžáje, piérad kóliedy pryjaždžáje, piérad Raždžastwóm, piérad Páskaj pryjaždžáje **ciónglie** (K 1940 Kotra);

Bóczka [na kapustę dawniej była], a jak **tútaj** [na Litwę] my pryjszli, to užó tak nie byłó takich bóczkaů (K 1949 Paramok);

Nie znáju, jak janý **tútaj** [tworzyli kołchozy] (K 1941 Kowalki);

Ciapér nie hónim [samogonu], nie **trzéba** hasudárstwiennaje **téraz** (K 1941 Kowalki);

A tam ich užé **dúža, dúža** liudziéj [w głębi Litwy] (K 1947 Bołboty);

I tam na Bielarusi **wszýstko** byłó (K 1930 Bołboty).

Na uwagę zasługuje jeszcze jeden fenomen gwar białoruskich na Litwie, w tym gwar z rejonu orańskiego, mianowicie występowanie **polskich liczebników**. Dotyczy to jednak liczebników od 11 do 19, które notowałem dosyć często w wypowiedziach moich rozmówców, również osób wyznania prawosławnego. Może to być związane z kilkoma czynnikami – zapamiętaniem ich z okresu dzieciństwa (nauką liczenia w szkole) lub podawaniem ceny w sklepach przez sprzedawców:

Haspadár byŭ, **dwanáście** hadoŭ mieŭ i ũsió rabíŭ (K 1935 Raki);

Srázu byŭ [tylko] **dwanáście** rublioŭ sámaj piénsiji pry sawiéckej wlásci (K 1941 Paramok);

[Kowalki] **pietnáście** kiłamiétraŭ ad nas, ci móža **osiemnáście** (K 1948 Bołboty);

Chaj jamú byŭ **szesnáście** liet (K 1930 Bołboty);

U nas **wosiemnáście** byŭ u bácki [hektarów ziemi i lasu] (K 1941 Paramok).

Podsumowanie

Język polski funkcjonował i funkcjonuje obok gwar białoruskich na dużym obszarze, ciągnącym się od pogranicza polsko-białoruskiego, poprzez pogranicze białorusko-litewskie, białorusko-łotewskie (Łatgalia) i białorusko-rosyjskie (południowa Pskowszczyzna). Uwarunkowania historyczno-społeczne, przynależność administracyjna, powszechność Kościoła katolickiego oraz liczebność ludności polskojęzycznej wpływały w różnym stopniu na liczbę zapożyczeń w gwarach białoruskich. Niewątpliwie najwięcej występuje ich na obszarze Białostoczczyzny oraz południowo-wschodniej Litwy. Liczbę leksemów polskiego pochodzenia w gwarach białoruskich na obszarze rejonu orańskiego należy uznać za wysoką, choć nie aż tak, jak w rejonie sołecznickim lub wileńskim.

Polonizmy, podobnie jak na innych pograniczach, obejmują następujące sfery życia: administracyjno-publiczną, edukację, sferę *sacrum*, związaną z obecnością polskich posiadaczy ziemskich i najczęściej słownictwo z zakresu codziennego bytu (nazwy zwierząt, zabudowy gospodarczej, relacji rodzinnych, przedmiotów codziennego użytku). Analiza materiału zebranego w rejonie orańskim pokazała, że więcej polonizmów występuje w mowie mieszkańców wsi katolickich lub mieszanych katolicko-prawosławnych. W miejscowościach, gdzie przeważa ludność prawosławna (Kotra i Paramok), ich liczba jest o wiele niższa (jest to najlepiej zauważalne na przykładzie sfery religii). Ludność katolicka zazwyczaj jest dwujęzyczna, białorusko-polska, co również sprzyja interferencji językowej.

Skróty

błrs. – białoruski; czes. – czeski; fr. – francuski; łac. – łaciński; niem. – niemiecki; pol. – polski; port. – portugalski; stpol. – staropolski; śrdwłac. – średniowieczna łacina; śrgniem. – średnio-górno-niemiecki; stgniem. – staro-górno-niemiecki; wł. – włoski

Literatura

- BARSZCZEWSKA N., JANKOWIAK M., 2012, *Dialektologia białoruska*, Warszawa.
- GIUŁUMIANC K., CZEKMAN W., 1971, *Polska gwara m. Widze i okolicy (na substracie białorusko-litewskim)*, „Slavia Orientalis” XX, z. 3, s. 313–326.
- JANKOWIAK M., 2016a, *Współczesne gwary białoruskie na wschodniej Litwie (rejony ignaliński i święciański)*, „Slavistica Vilnensis” 61, s. 81–105.
- JANKOWIAK M., 2016b, *The Western Dialectal Zone of the Belarusian Language as an Example of Polish-Belarusian Sociohistorical Relations*, [w:] E. Gutiérrez Rubio, E. Kislova, E. Kubicka (red.), *Beiträge zum 19. Arbeitstreffen der Europäischen Slavistischen Linguistik (Polyslav) 14.-16. September 2015, Warschau*, „Die Welt der Slaven”, t. 60, Wiesbaden, s. 101–107.
- JANKOWIAK M., 2016c, *Strefy dialektalne języka białoruskiego jako przykład językowych kontaktów z sąsiednimi narodami*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” LI, s. 139–166, [on-line:] <https://doi.org/10.11649/sfps.2016.009>.
- JANKOWIAK M., 2016d, *Gwary białoruskie na Litwie jako przykład białorusko-polskich kontaktów językowych*, [w:] B.M. Курцова i in.(red.), *Беларуска-польскія культурна-моўныя ўзаемадачыненні. Ад гісторыі да сучаснасці. Бiałorusko-polskie stosunki kulturowo-językowe. Historia i współczesność*, Мінск, s. 112–122.
- JANKOWIAK M., 2017, *Polonizmy leksykalne w gwarach białoruskich na Łotwie*, [w:] R. Kaleta (red.), *Białoruś w dyskursie naukowym. Lingwistyka, socjologia, politologia*, Warszawa, s. 281–299.
- JANKOWIAK M., w druku, *Gwary białoruskie na Litwie. Stan współczesny i fenomen żywotności*.
- KARAŚ H. (red.), 2001, *Język polski na Kowieńszczyźnie. Historia, sytuacja socjolingwistyczna, cechy językowe, teksty*, Warszawa – Wilno.
- KURZOWA Z., 1993, *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.*, Warszawa – Kraków.
- MIKULĖNIENĖ D., MEILIŪNAITĖ V. (red.), 2014, *XXI a. pradžios lietuvijų tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas. Žemėlapiai ir jų komentarai*, Vilnius.
- PLYGAVKA L., 2014, *Baltarusijų kalbos dialektai*, [w:] D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė (red.), *XXI a. pradžios lietuvijų tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas*, Vilnius, s. 228–237.
- SAWANIEWSKA-MOCHOWA Z., 1990, *Poradnik Jana Karłowicza jako źródło poznania potocznej polszczyzny północnokresowej. Słownictwo*, Warszawa.
- SEJL: W. Smoczyński, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*, Wilno 2007.
- SEJP: K. Długosz-Kurczabowa, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 2005.
- SMPPK: I. Grek-Pabis, M. Jankowiak, M. Ostrówka, *Słownik mówionej polszczyzny północnokresowej*, red. I. Greg-Pabis [preprint].

- SMUŁKOWA E., 2002a, *Sytuacja językowa w Ejszyszkach i okolicy (Wyniki badań sondażowych prowadzonych na Litwie w 1997 roku)*, [w:] eadem, *Białoruś i pogranicza. Studia o języku i społeczeństwie*, Warszawa, s. 402–413.
- SMUŁKOWA E., 2002b, *O polsko-białoruskich związkach językowych w aspekcie czasowym i terytorialnym*, [w:] eadem, *Białoruś i pogranicza. Studia o języku i społeczeństwie*, Warszawa, s. 293–305.
- TURSKA H., 1982, *O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie*, [w:] J. Rieger, W. Werenicz (red.), *Studia nad polszczyzną kresową*, t. 1, Wrocław, s. 19–121.
- WSRP: A. Mirowicz i in. (red.), *Wielki słownik rosyjsko-polski*, t. 1–2, Warszawa – Moskwa 1970.
- Астрэйка В., 1998, *Паўночна-заходняя занальная лексіка іншамоўнага паходжання*, „Беларуская Лінгвістыка” 48, s. 51–55.
- Булыка А.М., 1972, *Даўнія запазычанні беларускай мовы*, Мінск.
- Булыка А.М., 1980, *Лексічныя запазычанні ў старабеларускай мове*, Мінск.
- Булыка А.М., 2015, *Литуанизмы старобелорусского литературно-письменного языка в отношении к белорусским диалектам*, [w:] idem, *Выбраныя працы*, Мінск, s. 165–174.
- Гринавецкене Е., 1972, *Некоторые явления контактирования литовских и славянских говоров (на материале языковых контактов в Юго-Восточной Литве)*, [w:] В. Топоров (ред.), *Балто-славянский сборник*, Москва, s. 50–57.
- ДАБМ: Р.І. Аванесаў, К.К. Крапіва, Ю.Ф. Мацкевіч (ред.), *Дыялекталагічны атлас беларускай мовы*, Мінск 1963.
- Жураўскі А.І., 1970, *Запазычаная лексіка ў старабеларускай мове*, Мінск.
- Карский Е.Ф., 1903, *Этнографическая карта бѣлорусскаго племени*, Варшава.
- Карский Е.Ф., 1962, *Отчёт о поездке в Белоруссию в течение летних месяцев 1903 года*, [w:] idem, *Труды по белорусскому и другим славянским языкам*, Москва, s. 412–434.
- Карский Е.Ф., 2006, *Белорусы*, т. 1: *Введение в изучение языка и народной словесности*, Минск.
- Климчук Ф.Д., 1980, *К истории распространения белорусских говоров в юго-восточной Литве*, „Балто-славянские исследования”, s. 214–221.
- Коницкая Е., 1995, *Некоторые особенности интерференции в условиях белорусско-польского двуязычия (говор Мядининской апилинки)*, „Kalbotyra” 44, nr 2, s. 76–82.
- Крывіцкі А.А., 2003, *Дыялекталогія беларускай мовы*, Мінск.
- ЛАБНГ: М.В. Бірыла, Ю.Ф. Мацкевіч (ред.), *Лексічны атлас беларускіх народных гаворак*, т. 1–5, Мінск 1993–1998.
- ЛГ 1968: Р.І. Аванесаў, К.К. Атраховіч, Ю.Ф. Мацкевіч (ред.), *Лінгвістычная геаграфія і групоўка беларускіх гаворак*, Мінск 1968 [książka].
- ЛГ 1969: Р.І. Аванесаў, К.К. Атраховіч, Ю.Ф. Мацкевіч (ред.), *Лінгвістычная геаграфія і групоўка беларускіх гаворак*, Мінск 1969 [atlas].
- Плыгаўка Л., 2009, *Беларуская мова ў Літве: сацыякультурны і лінгвістычны аспекты*, Вільня.
- Плыгаўка Л., 2015, *Беларуская мова ў полікультурным рэгіёне (паўднёва-ўсходняя тэрыторыя Літоўскай Рэспублікі)*, Вільня.
- Савич Н., 1990, *О языковой ситуации в одном из ареалов юго-восточной части Вильнюсского района*, „Kalbotyra” 41, nr 2, s. 41–47.

- Савіч М., 1997, *Утварэнне, межы распаўсюджвання і асноўныя характарыстыкі беларускіх гаворак Літвы*, „Весці Міжнароднай Акадэміі вывучэння нацыянальных меншасцей” № 2, s. 28–31.
- СПЗБ: Ю.Ф. Мацкевіч (ред.), *Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча*, т. 1–5, Мінск 1979–1986.
- ТСБМ: К.К. Атраховіч (ред.), *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы*, т. 1–5, Мінск 1977–1984.
- ЭСБМ: В.У. Мартынаў (ред.), *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, т. 1–, Мінск 1978–.

Lexical borrowings from Polish in Belarusian dialects of Lithuania (the Varėna District)

Summary

The paper discusses lexical borrowings from Polish in Belarusian dialects of the southern part of the Varėna District Municipality in Lithuania. The dialectological material has been collected from members of the oldest generation, living in five villages close to the Belarusian border: Balbutai, Rakai, Kalviai, Kotra, and Paramėlis. The borrowings refer to various aspects of life, e.g. the Catholic Church, the sphere of education, administration, vocabulary connected to Polish landowners, Polish culture and everyday life. It is interesting to note that also Polish numerals could be found in the speech of my interlocutors. Borrowings from Polish were more frequent in the speech of the Catholic part of the populace than among Orthodox informers.